

tuvio siela“ teigia Aleksis Rannitas, „tada, kai Petravičius labiausiai pasiduoda lietuvių liaudies meno įtakai, gimsta tikriausi jo kūrybingo talento perlai“ (p. 200).

Nauju leidimu paskelbtos G. Krivickienės surinktos ir perdainuotos mamos dainos reikšmingos tiek kaip gražus regioninio

folkloro rinkinio pavyzdys, tiek kaip gyvai pratęsiama dainingos šeimos tradicija, juo labiau kad ji tęsta itin nepalankių istorinių aplinkybių fone. Šių dainų kelionė iš žodinės folklorinės tradicijos į rašto pasaulį išties ėjo neįtikėtinais ilgu ir vingiuotu keliu: iš Liudvinavo per Fraiburgą į Vilnių...

Vita Ivanauskaitė

Vincas Českevičius. Iš tikrovės ir iš pasakų, sudarytoja Aldona Českevičiūtė-Vaičiūnienė, [prisiminimus parengė Jonas Mačiulis, tekstus iš V. Českevičiaus tautosakos paveldo atrinko ir parengė Gražina Kadžytė], leidyklos vyr. redaktorius Sigitas Birgelis, konsultantas Petras Maksimavičius, Pušsk: „Aušros“ leidykla, 2008. – 168 p.

Neseniai Punsko „Aušros“ leidykla išleido Vinco Českevičiaus knygą *Iš tikrovės ir pasakų*. Joje publikuojamos medžiagos autorinės teisės priklauso Aldonai Českevičiūtei-Vaičiūnienei ir Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui.

Vinco Českevičiaus vardas nebuvo nežinomas lietuvių tautosakos tyrinėtojams ir jos mėgėjams. Pirmieji jo surinktus ir pateiktus tautosakos rinkinius galėjo rasti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos archyve, o antrieji – pasiskaityti jo pasakų Kosto Aleksyno parengtoje knygoje *Stebuklingas žodis* (Kaunas, 1985). Českevičius buvo prisimenamas tautosakos apžvalgoje, įrašomas į tautosakos pateikėjų sąrašus. Ypač entuziastingas jo gerbėjas buvo mūsų žymusis folkloristas Jurgis Dovydaitis. Jis skatino Českevičių sekti sakmes ir pasakas į magnetofoną, jas užrašinėti. Dalį jo pasakojimų garbusis etnologas pats perrašė mašinėle. J. Dovydaičio valia Českevičiaus surinkti turtai atsidūrė minėtame archyve. Straipsnyje „Žymus lietuvių tautosakos pateikėjas Vincas Českevičius“ (žr. *Liaudies kūryba*, t. 2, Vilnius, 1974, p. 154–160) J. Dovydaitis pirmasis apibūdino Českevičiaus gyvenimo kelią, jo, kaip tautosakos pateikėjo, talento esmę, surinktų kūrinių vertę ir prasmę.

Viena Českevičiaus kūrybos dalis, taip pat inspiruota J. Dovydaičio, plačiau nebuvo žinoma – jo prisiminimų, įvairių pasakojimų

iš savo gyvenimo sąsiuviniai buvo saugomi pateikėjo dukters, žinomos pedagogės A. Českevičiūtės-Vaičiūnienės namuose. Įsisiūbavus įvairių prisiminimų skelbimo vajui, jai vis dažniau kildavo mintis paviešinti tėvo užrašus. Kadangi didžioji ir vertingiausia šių prisiminimų dalis lietė vadinamojo Suvalkų trikampio lietuvių kovas už šio krašto išlikimą Lietuvos jurisdikcijoje ir gyvenimą Lenkijos okupuotame krašte prieškariu, A. Českevičiūtė-Vaičiūnienė kreipėsi į Punsko „Aušros“ leidyklą. Ši sutiko išleisti, tik prašė į knygą nedėti Českevičiaus užrašytų tautosakinių kūrinių, mat ne per seniausiai leidykla buvo išleidusi žinomo Lenkijos lietuvių veikėjo Juozo Vainos tautosakos rinkinį *Nuo Punsko iki Seinų* ir nenorėjo pasikartojimo.

Tačiau, pradėjus rengti Českevičiaus knygą, paaiškėjo, kad, atmetus pasikartojimus, mėgėjiškus Lietuvos istorijos epizodų atpasakojimus, nereikšmingus interpus apie autoriaus buitį, jai neužteks vien prisiminimų. Be to, jų leksika, sakinių struktūra, jau paveikta bendrinės lietuvių kalbos arba bent noro prisiderinti prie jos, negalėjo atskleisti tik Seinų kraštui būdingos kalbėsenos, jos sunkiai žodžiais nusakomos tarties bei intonacijos. Reikėjo to krašto dvasios, o ją perteikti galėjo tik amžinai gyvas iš amžių glūdumos atėjęs žodis. Reikėjo Českevičiaus pateiktos tautosakos, sulaukusios tokio puikaus mūsų garsiųjų folkloristų įvertinimo. Be to, J. Vaina ir Českevi-

čius – ne varžovai. Pirmasis, galima sakyti, buvo profesionalus tautosakos rinkėjas, ją užrašinėjęs iš jam pasaką ar sakmę pasekusio, dainą padainavusio, mįslę užminusio žmogaus ir tai tiksliai dokumentavęs. Češkevičius nieko specialiai neklausinėjo ir nerinko, jis tautosakos lobius – pasakas, sakmes, dainas ir mįsles – traukė iš savo atminties gelmių, jam jos buvo tarytum įgimtos, įsisunkusios į jo esybę kartu su motinos pienu.

Knygos sudarytoja kreipėsi į Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą, prašydama iš gausaus Češkevičiaus palikimo atrinkti tinkamiausius kūrinius rengiamai knygai. Šio darbo ėmėsi Tautosakos archyvo skyriaus darbuotoja, žinoma etnologė Gražina Kadžytė.

Perskaičiusi Vinco Češkevičiaus prisiminimus „Lietuva, aš tave mylėjau“, ji suvokė autoriaus patriotizmo esmę – liudyti Lietuvą ne žodžiais, o darbais, pajuto autoriaus prisiminimų ir tautosakos darbų giluminį ryšį bei galimas jų sąsajas rengiamoje knygoje. Etnologė iš gausių Češkevičiaus rinkinių atrinko tuos kūrinius, kurie organiškai susilieja su pirmąja knygos dalimi, ją papildė, praturtina ir pagyvina. Štai prisiminimuose minimi miesteliai, keliai, kaimai, iš kurių buvo kilę, pro kuriuos praėjo, už kuriuos krūtine stovėjo lietuviai savanoriai 1919–1920 metais. Tautosakinėje knygos dalyje apie tuos pačius objektus „Seinijos dzūkų tarme“ jau sekamos sakmės, legendos, prisimenami įvairūs nuotykių, aprašomi papročiai ir apeigos. Nevengiama tautosakai būdingo humoro, ironijos ar stipresnio žodžio. Taip sukuriamas gyvas senojo Aradninkų kaimo vaizdas. Kaimo – daug kentėjusio, juokavusio, šventusio, dirbusio, kovojusio ir, deja, pamažu jau nueinančio į prisiminimų lygmenį. Seniai nebėra tų, kurie sekė pasakas Vincui Češkevičiui, nebeliks nei jų vaikų, nei vaikų, išnyks jų kaimai ir sodybos, užaks upeliai ir ežerėliai. Bet, tikėkimė, išliks Češkevičiaus ir į jį panašių pateikti prisiminimai ir tautosaka kaip to ar kito krašto dvasią liudijantys dokumentai.

Abi knygos dalys susijusios net žanriniu požiūriu. Nors pirmoji dalis remiasi konkrečiais istoriniais įvykiais ir pasakoja apie tikrai gyvenusius žmones, atkuria jų istorijas ir darbus, bet kartu tai ir pasakojamosios tautosakos atmaina. Kiekvienas epizodas turi savo užuomazgą, plėtotę, kulminaciją ir pabaigą. Daug kartų papasakotas ir laikui užglaisčius bei nugludinus tai, kas laikina, jis neučia virsta legenda. Toks, pavyzdžiui, yra pasakojimas apie Jono Basanavičiaus 75-mečio išskilmes, kuriose teko dalyvauti ir Češkevičiui. To meto spaudos jubiliejui skirti straipsniai J. Basanavičiui dar neuždeda legendinės asmenybės nimbo, o Češkevičiaus pasakojime jis jau aiškiai prasišviečia.

Taigi G. Kadžytės parinktas knygos pavadinimas *Iš tikrovės ir iš pasakų* taikliai atspindi jos turinį ir žanrą. Ją su malonumu skaitys tiek paprastas skaitytojas, tiek mokslo darbuotojas – istorikas, kalbininkas, folkloristas, pedagogas. Pastarieji gal atras čia ką nors nauja, išvelgs tai, ko paprasta akimi nepamatytum.

Knygos *Iš tikrovės ir iš pasakų* skaitytojas susidarys gana išsamų Vinco Češkevičiaus asmenybės ir jo užrašytos tautosakos vaizdą. Be paties Češkevičiaus prisiminimų ir tautosakos kūrinių, čia spausdinami A. Češkevičiūtės-Vaičiūnienės prisiminimai „Vincas Češkevičius ir jo šeima“, minėtasis J. Dovydaičio straipsnis bei netrumpa G. Kadžytės apžvalga „Vincas Češkevičiaus tautosakos paveldas“. Šių autorių prisimenamas Češkevičiaus gyvenimas laikotarpis, aptariamos šeimos gyvenimo peripetijos, pateikiamas išsamus jo pateiktos tautosakos vaizdas ir vertinimas. Knygoje spausdinama nemažai nuotraukų iš Češkevičių šeimos gyvenimo.

Džiugu, kad iš užmaršties ištrauktas dar vienas žmogus, savo kuklias jėgas paskyręs tam, kad nebūtų pamiršta jo gimtoji kalba, gimtinės papročiai, jo nuo vaikystės matytas peizažas. Užrašinėdamas ar aprašinėdamas visa tai, jis buvo įsitikinęs: kol gyva tautos dvasia, tol bus gyvas ir jis pats.

Jonas Mačiulis